אמירה לנכרי – המקור וטעמי האיסור

א. שבת קנ, א

לא ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים... גמרא מאי שנא הוא ומאי שנא חבירו אמר רב פפא חבר נכרי מתקיף לה רב אשי אמירה לנכרי שבות...

ב. רש"י מסכת שבת דף קנ עמוד א

אמירה לנכרי שבות - וכבר סתמה רבי למתניתין: נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה.

ג. בבא מציעא צ, א

איבעיא להו מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה מי אמרינן כי אמרינן אמירה לנכרי שבות הני מילי לענין שבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דלמא לא שנא תא שמע נכרי הדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום בל תחסום מעבר הוא דלא עבר הא איסורא איכא בדין הוא דאיסורא נמי ליכא ואיידי דתנא סיפא דישראל הדש בפרתו של נכרי עובר תנא רישא אינו עובר...

ד. רש"י שמות פרק יב פסוק טז

לא יעשה בהם - אפילו על ידי אחרים:

ה. רמב"ן שמות פרק יב פסוק טז

כל מלאכה לא יעשה בהם - פירש רש"י אפילו על ידי אחרים. ולא הבינותי זה, שאם האחרים האלו ישראל, הם עצמן מוזהרין עליה, ואין אני מוזהר במלאכתי שלא תעשה על ידו, אלא שאם מטעה אותו באסור, מוזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יד), בין במלאכתו בין במלאכת העושה עצמו. ואם אחרים הללו גוים, אין אנו מוזהרים בתורה על מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו, כמו שאמרו אמירה לגוי שבות (שבת קנ א), וזה דבר מבואר בגמרא:

אבל מצאתי במכילתא (כאן) כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה גוי מלאכתך. אתה אומר לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך, או לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתו, תלמוד לומר ששת ימים תעשה מלאכה (ויקרא כג ג), הא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך אבל יעשה גוי מלאכתו. דברי ר' יאשיה. ור' יונתן אומר אינו צריך, והלא כבר נאמר (להלן כ ט) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, והרי דברים קל וחומר, ומה שבת חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי כמלאכתך וכו'. ע"כ בברייתא זו. ובודאי היא אסמכתא בעלמא שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכת שלנו, וסמכו אותה למקרא הזה, אבל במלאכת הגוי בשלו מותר. ולפי דרכנו למדנו שלא גזרו באמירה לגוי אלא בשלנו, אבל בשלו אומר לגוי ועושה.

ו. בית יוסף אורח חיים סימן רמד

כתב סמ"ג במצוות לא תעשה סימן ע"ה (כד ריש ע"ד) תניא במכילתא (בא פרשה ט) כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה הגוי מלאכתך משמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת דאורייתא אבל אם מסר לו הישראל [המלאכה] מערב שבת מותר ובלבד שיהיה בביתו של גוי כאשר ביארנו בהלכות שבת (יט ע"ג) אמנם י"ל שהיא אסמכתא בעלמא שאם היתה מן התורה לא היו חכמים מתירין לעשותה אף בביתו של גוי ואף (חסרה מעשה) [מסרה מע"ש] ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהיא דרשה גמורה ע"כ:

ז. ספר יראים סימן שד [דפוס ישן - קיג]

תניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה העובד כוכבים מלאכתך למדנו מכאן שאסור לישראל להניח העובד כוכבים לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת מדאורייתא אבל אם מסר לו ישראל מע"ש המלאכה מותר.

ח. לבוש אורח חיים סימן רמג סעיף א

אמרו רז"ל [מכילתא פ' בא, ט] שאסור לישראל להניח אפילו לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב ובין בשבת, ואסמכוה אקרא, דכתיב [שמות יב, טז] כל מלאכה לא יעשה בהם בצירי, משמע כל מלאכה לא תהיה נעשית לך, לא ע"י עצמך ולא ע"י אחרים בין ע"י ישראל בין ע"י גוים. ויש אומרים שהוא לימוד גמור ולא אסמכתא אלא איסור דאורייתא הוא, וכן הוא משמע פשטיה דקרא, לפיכך יש להחמיר בו מאד משום חומרא דשבת. מיהו אפילו לפי היש אומרים אינו אסור אלא כשמוסר לו הישראל המלאכה לגוי בשבת, אבל אם מסרה לו הישראל המלאכה מערב שבת מותר ובלבד שיעשה אותה הגוי בביתו, אבל בבית ישראל אסור מפני מראית העין, שיאמרו היום מסרה לו. ומטעם זה אסרו הרבה דברים ע"י גוי מפני מראית עין כמו שיתבארו לפנינו בעזרת השם אחת לאחת, דהילכתא רברבתא לשבת.

ט. שער הציון סימן רמג אות ז

עיין בית יוסף בסוף סימן רמ"ד מה שכתב על המכילתא בשם הסמ"ג, דספוקי מספקא לה אולי הוא דרשא גמורה, ועיין לבוש, אבל מכל הפוסקים משמע דהוא רק מדרבנן.

ועיין ברמב״ן שכתב גם כן דנוסחא מוטעית היא במכילתא, וכן הסכים הגר״א בהגהותיו על המכילתא דנוסחא העיקרית היא כמו שהועתק בילקוט, וממילא מפורש בהדיא דאין בו איסור דאורייתא.

י. רש״י מסכת עבודה זרה דף טו עמוד א

ומה שאסור לישראל לומר לעובד כוכבים עשה לי כך זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח) דבור אסור.

יא. רש״י מסכת שבת דף קנג עמוד א

מאי טעמא שרי ליה למיתב לנכרי - והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת.

יב. רש״י מסכת שבת דף קכא עמוד א

כבה הוא דלא אמרינן ליה - שעושהו שלוחו ממש.

יג. מאירי מסכת עבודה זרה דף כא עמוד ב

כלל הדברים בענינים אלו שכתבנו בחשש מלאכת שבת הוא שהדבר ידוע שאין אדם מצוה על שביתת קרקע בשבת וכל שמלאכה זו אינה נעשית בשליחותו אף על פי שנעשית לתועלתו מותר הא אם נעשית מצד שליחותו אסור ומה שאמרו אין שליח לדבר עבירה דוקא שהמשתלח בן מצוה ועברה ואף בזו אין האיסור נפקע בכך נמצא שאדם רשאי להניח לגוי לעשות מלאכה בקרקע של ישראל מתורת שכירות או מתורת אריסות:

יד. שו״ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן מג

דהנה באמירה לגוי יש שני איסורים. הא׳) משום ודבר דבר כמ״ש רש״י ע״ז (דף ט״ו ע״א) וזה לשונו ומה שישראל אסור לומר לגוי עשה לי כך הוא משום ודבר דבר אפילו דיבור אסור. הב׳) משום שהגוי נעשה שלוחו של ישראל. וכמ״ש רש״י ריש מי שהחשיך [קנג ע״א]. והנה לטעם הראשון אפילו אומר לו בשבת לעשות אחר השבת אסור. אך כשאומר לו בערב שבת לעשות בשבת אזיל טעם הראשון. אך משום טעם השני אסור בזה. וכשאומר בשבת לעשות לאחר השבת אסור רק מטעם הראשון. וכשאומר בשבת לעשות בשבת יש שני הטעמים:

טו. קובץ שעורים ביצה אות מט

והא דניחיימו ליה אגב אימיה, כתב שם הר״ן. דע״כ ע״י נכרי קאמר, דע״י ישראל אסור מדאורייתא, והקשה הגרעק״א, א״כ, מה תועלת יש בהא דניחיימו ליה אגב אימיה, כיון דע״י ישראל אסור מדאורייתא, ואי נימא דאמירה לנכרי מותרת משום מצות מילה, נחיימו ליה ע״י נכרי גם בלא אגב אימיה, ונראה דבאמירה לנכרי יש שני איסורין: א) דמדרבנן יש שליחות לנכרי לחומרא, והמלאכה שעושה הנכרי, נחשבת על הישראל מטעם שליחות, ומה״ט, אפילו אמר לנכרי בחול שיעשה לו מלאכה בשבת, ג״כ אסור, ב) האמירה עצמה אסורה, ומשו״ה אם יצוה לנכרי בשבת שיעשה לו מלאכה בחול, ג״כ אסור, ואם מצוהו בשבת לעשות בשבת, יש בזה שני איסורין, והא דאסור משום רבויי בשיעורא, הוא על המלאכה, שנתבשלו מים יותר מצורך היולדת, אבל באמירה עצמה ליכא בה רבויי בשיעורא כלל, דכשמצוהו להעמיד הקדירה על האש, האמירה מותרת, וזהו החילוק, בין אגב אימיה או לא, דבלא אגב אימיה, יש בזה שני איסורין, איסור האמירה ואיסור המלאכה, אבל אגב אימיה, אין בו אלא איסור המלאכה ולא איסור האמירה, ומשו״ה מאכילין לו הקל, וצריך לעשות באופן שיתמעט האיסור, משני איסורין לאיסור אחד.

טז. רמב״ם שבת פרק ו הלכה א

אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת ואף על פי שאמר לו מקודם השבת ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן.

יז. שו״ת שבט הלוי חלק ג סימן כב

ועיין בבי״מ שם שכ׳ דהא דהתירו ריש פרק מי שהחשיך נותן כיסו לנכרי מע״ש משום אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ולא התירו לומר כבה בדליקה מה״ת דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, היינו משום דבאומר מע״ש לא שייך רק איסור אמירה דמסרך שליחות וזה שהתירו משום דאין אדם מעמיד עצמו, אבל עצם שבות דאמירה בשבת גופא כגון כבה בשבת חמור טובא ולא התירו, ולפ״ז י״ל דרש״י ג״כ אית לי׳ תרתי טעמי דהא בע״ז שם כ׳ טעמא דמצא חפצך ודבר דבר וברש״י הנ״ל שבת דף קנ״ג פי׳ טעמא דשליחות, והיינו הנפ״מ באומר מע״ש כמש״כ בי״מ,

ובטעמא דחמור שבות דאמירה בשבת גופא מלבד הסברא הפשוטה משום דמצווה לו בשבת עצמו י״ל עוד ע״פ רש״י ביצה ל״ז ע״א דממצא חפצך ודבר דבר הוא מקרא גמור וגזרינן אטו דידי׳ משא״כ באומר מע״ש נהי דנאסר מ״מ לא חמור כולי האי. ונפ״מ לענין אמירה דאמירה, איברא למש״כ רמב״ם דטעם שבות דאמירה משום שמא יעשה בעצמו וזה אולי שייך גם באומר בע״ש כיון שאומר לו מע״ש לעשות בשבת, ולכאורה שייך ג״כ באמירה דאמירה כיון דסו״ס נעשה המלאכה בגרמתו גזרינן שמא יעשה בעצמו.